

Дерев'янюк Б.В. Дискусійні питання наявності (відсутності) комерційного статусу державних та інших підприємств. *Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. С. 86–90.

Дерев'янюк Б.В.

д.ю.н., професор,

професор кафедри цивільно-правових дисциплін та банківського права

Сумського державного університету

ДИСКУСІЙНІ ПИТАННЯ НАЯВНОСТІ (ВІДСУТНОСТІ) КОМЕРЦІЙНОГО СТАТУСУ ДЕРЖАВНИХ ТА ІНШИХ ПІДПРИЄМСТВ

Сучасна система господарського законодавства України в цілому носить навіть не ліберальний, а в більшій мірі демократичний характер, у більшості випадків дозволяючи засновникам суб'єктів господарювання вільно обирати і місце та вид діяльності, і організаційно-правову форму, і правовий режим майна, і контрагентів тощо. Обмеження визначаються особливостями виду діяльності, що може викликати необхідність у застосуванні з боку держави додаткових заходів легітимації (отримання певних дозволів, проходження процедури ліцензування, акредитації, отримання патенту тощо) або покласти зобов'язання утворюватися лише у певній організаційно-правовій формі чи господарювати на основі певного режиму майна. Часто такі приписи покладаються на суб'єкти господарювання, що діють на основі майна державної форми власності.

В Україні при здійсненні багатьох видів діяльності передбачено вимогу до організаційно-правової форми суб'єктів господарювання. Так, комерційні банки можуть утворюватися лише у формі публічного акціонерного товариства або кооперативу; ломбарди – у формі повного товариства. Але для багатьох видів діяльності пропонується організаційно-правова форма узгоджується також із наявністю (рідше – відсутністю) некомерційного

Дерев'янюк Б.В. Дискусійні питання наявності (відсутності) комерційного статусу державних та інших підприємств. *Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. С. 86–90.

статусу, а відповідно – і з визначенням правового режиму майна в якості оперативного управління. Так, спеціальним законодавством передбачено утворення лише в якості некомерційного суб'єкта господарювання релігійних організацій, політичних партій, недержавних пенсійних фондів, кредитних спілок, товарних бірж, торгово-промислових палат, вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації та багатьох інших суб'єктів господарювання.

Тобто на сьогодні законодавець недооцінив в якості суб'єктів господарювання організації, що здійснюють окремі види діяльності. Зокрема, щодо вищих навчальних закладів: промисловими та іншими суб'єктами господарювання недооцінюється їх роль при необхідності вирішення складних сучасних завдань з виготовлення інноваційного продукту, виконання завдань з підвищення кваліфікації і практичної перепідготовки кадрів; освіта та наука в Україні відділені як на законодавчому, так і на практичному рівні. Це саме можна у повній мірі віднести і до інших названих і неназваних видів суб'єктів господарювання, які держава не розглядає в якості повноцінних самостійних суб'єктів підприємницької діяльності.

Викликає непорозуміння вибір державою критеріїв віднесення тих чи інших суб'єктів господарювання до комерційних і некомерційних. Так, законодавство про освіту чітко визначає діяльність в якості некомерційних суб'єктів господарювання вищих навчальних закладів III і IV рівнів акредитації, тоді як діяльність вищих навчальних закладів I і II рівнів акредитації, рівно як і навчальних закладів, що не належать до вищих, такої заборони не містить. А отже, університет, утворений на основі державного, комунального майна або майна громадян чи недержавних суб'єктів господарювання (не має різниці) може діяти в організаційно-правовій формі некомерційної організації, тоді як, наприклад, школа, що функціонує на

Дерев'яно Б.В. Дискусійні питання наявності (відсутності) комерційного статусу державних та інших підприємств. *Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. С. 86–90.

основі майна громадян або недержавних суб'єктів господарювання, може бути суб'єктом підприємницької діяльності.

Складно визначити що є причиною не завжди зрозумілого поділу суб'єктів господарювання на комерційні та некомерційні. Можливо, такий поділ є у певній мірі радянським атавізмом. З іншого боку, він може бути проведений з корисливим умислом чиновників, адже прикриваючись некомерційним статусом і не сплачуючи податок на прибуток, окремі суб'єкти некомерційної діяльності заробляють великі гроші, частина з яких (часто переважна) повертається до певних лобістів у владі (не хочеться наводити приклади здійснення комерційної діяльності у сфері торгівлі алкогольною продукцією, надання послуг готельного і ресторанного бізнесу окремими релігійними організаціями; кредитні спілки, не сплачуючи податок на прибуток, отримують конкурентні переваги перед банками тощо). Для об'єктивності слід висловити думку, що можливо такий поділ було зроблено із благородною метою – для забезпечення фінансової підтримки державою певних видів суб'єктів господарювання, діяльність яких сприяє реалізації публічних інтересів, а тому вони законодавчо визнаються некомерційними і звільняються від сплати податку на прибуток (на підтримку останньої тези слід зазначити, що в окремих інших державах надання некомерційного статусу окремим суб'єктам господарювання, наприклад, як навчальним закладам у КНР, визнається саме як державна пільга).

Отже, в Україні на сьогодні діє значна кількість суб'єктів господарювання, що утворені працюють на основі як державного майна, так і майна, що перебуває у комунальній, приватній чи змішаній власності, які через законодавчий припис є некомерційними суб'єктами господарювання або негосподарюючими суб'єктами (дослідження співвідношення двох останніх термінів потребує додаткових окремих глибоких розвідок). Якщо ці

Дерев'янюк Б.В. Дискусійні питання наявності (відсутності) комерційного статусу державних та інших підприємств. *Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. С. 86–90.

суб'єкти є державними підприємствами (установами), а точніше – казенними підприємствами, то володіють, користуються і розпоряджаються майном на праві оперативного управління. Державні комерційні підприємства володіють, користуються і розпоряджаються майном на праві господарського відання. Різниця між цими правовими режимами майна полягає у різному обсязі повноважень із розпорядження. В обох випадках держава в особі уповноваженого органу надає право на розпорядження тим чи іншим об'єктом майна. Також різниця між комерційними та некомерційними суб'єктами господарювання формально полягає у тому, що перші після сплати податку на прибуток можуть вільно розпоряджатися чистим прибутком. Другі можуть отримувати грошові надходження за надання таких самих послуг, що й перші. Проте на відміну від перших, другі не платять податок на прибуток та обмежуються у напрямках використання отриманих коштів. Зрештою власник майна в установчих документах і комерційних, і некомерційних суб'єктів визначає повноваження із розпорядження щодо кожного об'єкту нерухомого і рухомого майна, що належить до основних фондів, високовартісних об'єктів із числа оборотних коштів. У першому випадку суб'єкт підприємництва «...розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом), з обмеженням правомочності розпорядження щодо окремих видів майна за згодою власника у випадках, передбачених ГК України та іншими законами» [1, с. 358], власник майна, закріпленого за суб'єктом підприємництва, здійснює контроль за використанням та збереженням належного йому майна [2, с. 255]; у другому випадку: «...розпоряджається майном, закріпленим за ним власником (уповноваженим ним органом) для здійснення некомерційної господарської діяльності, у межах, встановлених ГК України та іншими законами, а також власником майна (уповноваженим ним органом)

Дерев'янюк Б.В. Дискусійні питання наявності (відсутності) комерційного статусу державних та інших підприємств. *Господарсько-правове забезпечення управління об'єктами державної власності*: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Вінниця, 22-26 лютого 2016 р.) / наук. ред. А.Г. Бобкова, А.М. Захарченко; Донецький національний університет. Маріуполь: ПрАТ «Газета «Приазовський робочий», 2016. С. 86–90.

[1, с. 358], власник майна так само здійснює нагляд та має право вилучати надлишкове майно, а також майно, що не використовується або використовується не за призначенням [2, с. 255]. Тобто компетенція комерційних і некомерційних суб'єктів господарювання по відношенню до майна майже не відрізняється. Різниця є у повноваженнях власника, а в більшій мірі знаходиться у площині бухгалтерського та податкового обігу.

Підсумовуючи, слід вказати на необхідність переосмислення питання про доцільність поділу державних та інших суб'єктів господарювання України на комерційні та некомерційні. Це питання потребує більш глибокого дослідження, проте поверхневий розгляд вказує на можливість спрощення та уніфікації господарського законодавства, яким визначається правовий статус суб'єктів господарювання, особливо в частині правового режиму їх майна, у випадку скасування поділу суб'єктів на комерційні та некомерційні.

Література:

1. Шелухін М. Л. Господарське право : навчальний посібник у схемах і таблицях. — К.: ЦНЛ, 2006. — 616 с.
2. Смолин Г. В. Господарське право України. Загальна частина: Навч. посібник. — Львів: Ліга-Прес, 2008. — 372 с.